

Осадчий В. І. - доктор юридичних наук,
професор

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Реформування кримінального законодавства України в аспекті відповідальності за злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, передбачає, що за правопорушення в цій сфері відповідальність наставатиме за проступки, що сприяють корупції, та інші проступки у сфері службової діяльності, а також за злочини (проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків»).

Формування кримінально-правових засобів протидії корупції в цьому Проекті здійснено на підставі вимог Закону України «Про запобігання корупції» шляхом: 1) конструювання нових кримінально-правових норм; 2) сприйняття чинних норм Кримінального кодексу (КК) України чи внесення відповідних змін і доповнень до наявних; 3) визначення низки термінів.

Дієві кримінально-правові норми про відповідальність за корупційні діяння є одним із важливих засобів протидії корупції [1].

Щодо деяких із запропонованих складів проступків слід висловити певні зауваження.

Зокрема, у ст. 606 Проекту передбачено відповідальність за зловживання службовою особою владою або службовим становищем. Диспозицію цієї статті сформульовано так: «Незаконне використання службовою особою транспортних засобів, споруд чи іншого державного чи комунального майна в приватних інтересах або інше умисне використання влади, службових повноважень чи службового становища або пов'язаних із цим можливостей з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для себе чи іншої особи, якщо це заподіяло істотну шкоду».

З'ясування змісту диспозиції цієї статті, а саме термінів «незаконне використання», «приватні інтереси», «неправомірна

вигода», «істотна шкода», мети злочину дає підстави для таких зауважень.

По-перше, запропоноване формулювання - «незаконність використання... в приватних інтересах» перевантажує диспозицію статті. Якщо службова особа використовує, наприклад, транспортні засоби в приватних інтересах, то зрозуміло, що таке використання і є незаконним.

По-друге, диспозицію статті сформульовано так, що можна неоднозначно трактувати, чи пов'язана відповідальність за «незаконне використання.» з настанням істотної шкоди, чи цей наслідок «обов'язково супроводжує» інший вияв об'єктивної сторони, описаний у диспозиції статті.

Якщо незаконне використання як закінчений склад проступку буде здійснено за умови настання істотної шкоди, можуть поставати додаткові проблеми щодо з'ясування такої шкоди. Скажімо, якщо визнати незаконним використання транспорту службовою особою, коли вона «дорогою» купує на ринку продукти, підвозить дитину в школу, дружину - на роботу тощо, заощаджуючи свій та рідних особистий час, матеріальні ресурси, фізичні зусилля, отримуючи неправомірну вигоду, то як визначити факт завдання істотної шкоди?

Проект не містить визначення поняття «істотна шкода». У ньому зазначено, зокрема, що проступками може бути визнано тільки умисне чи необережне діяння, яке завдає істотної шкоди, яка не є ні значною шкодою, ні тяжкими наслідками. У Проекті визначено поняття «неправомірна вигода в значному розмірі» як вигоду, що в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Отже, істотна шкода є меншою за неправомірну вигоду в значному розмірі.

Проте не є очевидним, як цю істотну шкоду в наведеному випадку визначити реально.

У цьому контексті - якщо є потреба реагування кримінально-правовими засобами на досліджуване «незаконне використання», то, можливо, у диспозиції цієї статті слід чітко окреслити таке використання як формальний склад проступку.

Водночас Проект прийняв низку норм розділу XVII Особливої частини КК України (ст. 354, 368, 368³, 368⁴, 369), у яких не дотримано узгодженого підходу до викладення диспозицій їх норм.

Так, у ст. 368 КК України встановлено відповідальність лише особи, яка приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду чи просить надати таку вигоду, у ст. 369 КК України - лише особи, яка пропонує, обіцяє надати неправомірну вигоду чи надає її; у ст. 354, 368, 368⁴ КК України - одночасно як особи, яка підкупує, так й особи, яку підкуповують. Однак підкуп не охоплює прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Водночас у назвах усіх трьох статей ідеться саме про вчинення підкупу: підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354), підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368³), підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368⁴).

Тому потрібно обрати єдиний підхід до формування зазначених статей КК України.

Редакція ст. 368² КК України також сприйнята Проектом, однак норми цієї статті є неузгодженими, що може створювати проблеми під час їх застосування. Саме тому ця стаття потребує корегування.

Зокрема, зважаючи, що в ч. 1 ст. 368² КК України суб'єктом злочину визначено особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у ч. 2 цієї статті - службову особу, яка займає відповідальне становище, у ч. 3 цієї статті - службову особу, яка займає особливо відповідальне становище, і, враховуючи, що коло осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, пересікається з колом осіб, які займають відповідальне чи особливо відповідальне становище, зокрема, можуть виникати проблеми під час застосування цієї норми, у ч. 1 ст. 368² КК України слід передбачити відповідальність лише службових осіб юридичних осіб публічного права. Диспозиції ч. 2 та 3 ст. 368² КК України залишити без змін.

Зважаючи на те, що факт учинення корупційного злочину вимагає суворого реагування, доцільно спеціальну конфіскацію поширити на всі корупційні злочини, а не лише на ті, які наведені в ст. 69¹ КК України.

Крім цього, у додатку 2 Проекту містяться визначення низку термінів, однак деякі з них потребують удосконалення, корегування, узгодження.

Зокрема, цей документ пропонує визначення термінів «близькі особи (близькі)», «близькі родичі», «працівник правоохоронного

органу».

Проте в інших нормативно-правових актах уже є ці визначення. Наприклад, у Кримінальному процесуальному кодексі України - «близькі родичі та члени сім'ї» (ст. 3), у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» - «близькі родичі» - (ч. 2 ст. 2), «правоохоронні органи» ч. 1 ст. 2), у Цивільному кодексі України - «близькі родичі» (ч. 1 ст. 68).

Окремі терміни роз'яснено, на наш погляд, дещо загально (наприклад, поняття «корупційні злочини» - шляхом перерахування низки статей КК України).

Вважаємо за доцільне замість визначення терміна «корупційні злочини» надати визначення терміна «корупційний злочин» шляхом окреслення його ознак, оскільки перелік корупційних злочинів може змінюватися.

Зміст деяких термінів подано дещо звужено. Наприклад, термін «підкуп» трактують як «надання, пропозиція чи обіцянка надання особі матеріальної вигоди (надання грошей або майна, передання чи збереження прав на майно, звільнення від майнових зобов'язань) у разі вчинення нею певної дії чи бездіяльності».

Зауважимо, що Проект сприйняв низку норм чинного КК України про відповідальність за підкуп, який розуміють, зокрема, як не матеріальну вигоду, а неправомірну вигоду, що значно ширше за змістом.

Отже, формування чітко визначених кримінально-правових норм протидії корупції - запорука створення надійних засобів ефективного й успішного запобігання та впливу на корупцію, забезпечення законної правоохоронної діяльності й дотримання прав і свобод людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Осадчий В. І. Корупційні злочини : монографія / В. І. Осадчий. - Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2016. - 82 с.